

20 Yanvar faciəsində sensor kölgəsi

Dünyanın haqsızlıq və ədalətsizlik girdabında mürgülədiyi vaxtlarında baş verən dəhşətli 20 Yanvar faciəsinin sarsıntıları, ağır-acıları əlimizi işdən soyutmuşdu. Sanki qanlı şənbə gecəsində təkcə bu günümüz deyil, sabaha olan ümidlərimiz də sovet əsgərləri tərəfindən güllələnmişdi. Fikirlərimiz, düşüncələrimiz də qana boyanmışdı.

20 Yanvar faciəsindən beş on gün sonra ürəyimdə qəm yükü, yanağımda gözyaşları əməkdaşı olduğum "Qaradağ" çoxtirajlı qəzetinin redaksiyasına gəldim. Respublikada çıxan başqa mətbu orqanları kimi, bu qəzet də baş vermiş qanlı hadisəyə görə müvəqqəti olaraq fəaliyyətini dayandırmışdı. Nəşriyyatlar işləmirdi, qapılar bağlanmışdı, hər yeri süstlük, durgunluq bürümüşdü. Sanki qanlı faciə bütün müəssisə və təşkilatların qapısına açarsız qıfıllar vurmışdu. Redaksiyaya ayaq qoyan kimi hiss etdim ki, iş yerimiz əvvəlki istiliyini itirib, hər tərəf buz kimi soyuyub. Ha fikirlərimizə zor etsək də, əlimiz gələmə, dilimiz sözə yatmırdı. Elə bil həmin qanlı-qadali günlərdə ağır-acılardan kövrəlmiş sözün də gözlərini qəm buludu tutmuşdu. Hiss olunurdu ki, əvvəlki ovqatla yazıb-yaratmaq üçün müəyyən zamanın keçməsinə ehtiyac var.

Bu dəhşətli faciədən sonra çap olunan ilk mətbu orqan "Kommunist" qəzetinin əlavəsi "Səhər" oldu. 20 Yanvar faciəsinin dəhşət və ağrıları xalqımıza çatdırmağın ağırlığı, çətinliyi bu mətbu orqanda çalışan əməkdaşların çiyinlərinə düşmüşdü. Faciəmiz əks olunan şəkillərə həyəcənsiz və gözyaşları axıtmadan baxmaq mümkün deyildi.

Günlər, həftələr ötüb-keçdikcə başqa mətbu orqanlar da yavaş-yavaş fəaliyyətlərini bərpa etməyə çalışırdı. Vaxt ötdükcə durgunluğun, sükunətin cansıxıcı və soyuq buzu misqalmışqal əriyirdi. Ölkənin paytaxtında hökm sürən komendant saati həyatı iflic etmişdi. Baş verən dəhşətli faciədən sonra ölkədə fəvqəladə vəziyyət elan olunduğuna görə mətbuat üzərində hərbi senzura tətbiq edilmişdi, dərc olunan materiallara çox ciddi nəzarət var idi. Ona görə də həmin günlərdə qəzet çıxarmaq əvvəlki vaxtlara nisbətən xeyli çətinləşmişdi. Yazılmamış qayda-qanunlar çox sərtləşmişdi. Hərbi sensorun imzası və möhürü olmayanda nəşriyyat qəzetlərinin çapından imtina edirdi. Ən pisi də o idi ki, hərbi sensor 20 Yanvar faciəsi barədə yazı dərc etməyə icazə vermirdi. Həmin günlərdə isə başımıza gətirilən bu faciə barədə yazmamaq vicdan məsələsiydi. Çətin və dözülməz olsa da, o günlərin ağır-acılarıyla dolu, qəm, kədər yüklənmiş mənzərəsini olduğu kimi yazmalıydıq. Gördüklərimizi rəssam kimi çəkməliydik. Ona görə çəkməliydik ki, gələcək nəsillər bir vaxtlar bu ərəfədə çap olunan

qəzetləri oxuyanda 20 Yanvar faciəsi barədə təəssüratları bütöv olsun.

Bəzən hərbi sensor oturan otağın qarşısında uzun növbə yaranardı. Redaksiyaların əməkdaşları sensorun yanına qəzetin çapa getməsi üçün səhifələrə möhür vurdurub, imza atdırmağa gəlirdilər. Fəvqəladə vəziyyətin hökm sürdüyü o günlərdə hərbi sensorun da elə mətbuat üzərində fəvqəladə səlahiyyətləri var idi. Sensor səhifələrində 20 Yanvar faciəsi ilə bağlı məqalələrin çox olduğunu bəhanə gətirib qəzetin çapına icazə vermirdi. Bəzi mətbuat orqanlarının məhəbbətliyi çıxarılmış məqalələrin yerlərində əmələ gəlmiş boşluqları doldurmaq üçün ora rəmzi olaraq qayçı şəkilləri qoyurdular. Yəni ki, materiallar qayçılanıb. Ertəsi gün hərbi sensor qəzetlərinin səhifələrində qayçı şəkillərini görəndə əsəbiləşib özündən çıxırdı. Növbəti nömrədə bunun da qarşısını almağa çalışırdı. Səhifədə 20 Yanvar rəqəmini görəndə kimi üstünü hirsə qaralayırdı. Biz də çıxış yolu kimi, faciə barədə yazını sensorun gözündən yayındırmaq üçün 20 Yanvarı rəqəmlə deyil, sözlə yazırdıq. Başı çox qarışıq olduğundan ilk addımda elədiyimiz bu "yenilik" onun gözündən qaçırdı. Amma ertəsi gün hərbi sensor bu cəhdin də qarşısına keçilməz sədd çəkirdi.

Həmin gərgin günlərdə qəzetləri alanlar isə onun səhifələrinə göz gəzdirib ilk olaraq 20 Yanvar faciəsi ilə bağlı faktlarla zəngin olan materiallar oxumaq istəyirdi. Xatırlayıram, bu qanlı və dəhşətli hadisələrdən yazmağa icazə verilmədiyini günlərdə çıxış yolu kimi mərkəzi mətbuatda - keçmiş ittifaqın aparıcı qəzetlərində hərdən bir dərc olunan bəzi obyektiv materialları tərcümə edib səhifələrdə yerləşdirirdik. Təəssüflər olsun ki, həmin günlərdə mərkəzin heç də bütün qəzetləri faciə barədə obyektiv mövqe nümayiş etdirmirdi.

Uzun illərdən bəri sadə adamların, hətta oxumağı bacarmayan zəhmətkeşlərin məcburən abunə olduğu "Pravda" qəzeti də faciə ilə bağlı həqiqətdən çox uzaq olan uydurma materiallar dərc edirdi. Adı "Pravda" (həqiqət) olsa da, özü həqiqəti əks etdirmirdi. Heç olmasa adına layiq olan bir işi də görmürdü. "Krasnaya Zvezda" və "İzvestiya" qəzetləri də eyni hava üstündə köklənib ona züyük tuturdu. Həqiqətin, ədalətin üstünü uydurma və inanılması mümkün olmayan yalanlarla basdırmağa söy göstərirdilər.

Bu qəzetlər hadisələrin ilk gündən günahsız, silahsız dinc adamları amansızcasına qətlə yetirən orduya haqq qazandırırdı. Haqlını haqsız, haqsızı haqlı çıxarırdılar. Həmin gərgin günlərdə yalnız az-çox "Komsomolskaya pravda" qəzetinin səhifələrində obyektiv materiallara rast gəlmək olurdu.

Hansısa bir materialın qəzetin səhifəsindən çıxarılmasına görə tez-tez hərbi sensorla mübahisə edirdik. O da heç bir əsası olmayan faktlara söykənərək bizi inandırmağa çalışırdı ki, əgər sovet qoşunları şəhərə bir neçə gün gec girsəymiş, güya respublikamızda vətəndaş müharibəsi başlayacaqmış. Əlbəttə ki, onun söylədikləri çox məntiqsiz və həqiqətə uyğun gəlməyən fikirlər idi. Biz isə öz növbəmizdə onun dediklərinə qəti surətdə etiraz edirdik.

Çiyinlərində podpolkovnik rütbəsi gəzdiren hərbi sensor milliyətcə rus idi. Hiss olunurdu ki, Azərbaycan dilini çox gözəl bilir. Əgər bilməsəydi, təbiidir ki, bu vacib işi ona həvalə etməzdilər. Sensor qəzetlərin səhifələrində çapa gedən materialları diqqətlə oxuyur və yeri gəldikcə bəzi düzəlişlər edir, incəliklərə qəddər gedib çıxır, cümlələri dəyişib istədiyi formaya salır, hətta bəzən şəkilçilərə də əl gəzdirdirdi. Azərbaycanca yetərincə bilsə də, həmişə bizə rus dilində müraciət edir, verdiyimiz sualları da öz dilində cavablandırırdı.

O ağır, keşməkeşli günlərdə mətbuat üzərində ikiqat senzura tətbiq olunsada, müxtəlif çıxış yolları tapıb fəaliyyətimizi davam etdirirdik. Hər addımda üstümüzə hərbi sensorun qanlı kölgəsi düşsə də, başımıza gətirilən dəhşətli və qanlı hadisədən ürək ağrısı ilə, qəlb göynərtisi ilə yazırdıq. Yaza-yaza yanırıdık, yana-yana yazırdıq. Xalqımızın başına gətirilən ağır-acılı səhifələrindən qan sızan belə tarixi hadisələrdən yazanda başqa cür olmaq mümkün deyildi.

Uzun fasilədən sonra işə düşən radio aparıcıları yanıqlı səsə danışır, televiziya kanalıımız qəmdən, kədərdən yoğrulmuş verilişlər göstərirdi. Həmişə həzin musiqisinə, dəyərli və maraqlı doğuran proqramlarına alışdığımız radiodan, verilişlərinə tamaşa etdiyimiz televiziya kanalından hərbi komendant general Dubinyakin, eləcə də başqa yad generalların, zabitlərin yad səslərini eşitməkdən, onların cansıxıcı, yalanla dolu olan bezdirci məlumatlarını dinləməkdən tənəgə gəlmişdik.

Beləcə, 1990-cı ilin qış günlərində ölkədə fəvqəladə vəziyyət, Bakı şəhərində isə komendant saati hökm sürürdü. Bax, belə gərgin bir vəziyyətdə qəzetlər fəaliyyətini davam etdirir, çətin də olsa, ağrıları yaşadığımız faciəmizdən materiallar dərc edir, günümüzün qanlı və canlı hadisələrini yazıb tarixləşdirməyə çalışırdılar.

Üstündən illər keçəndən sonra o gərgin günlərdə işıq üzü görmüş qəzetlərin səhifələrinə baxdıqca, acılarını yaşadığımız dəhşətli 20 Yanvar faciəsi, qanlı-qadali o gərgin anlar gözlərimiz önündə canlanır. Getsin o günlər, bir daha gəlməsin! Qəzetlərimizin səhifələrində qan qoxulu materiallar dərc olunmasın.

Vahid MƏHƏRRƏMOV